

# bülten



tmmob  
makina mühendisleri odası

Haziran 2019, Sayı 252 Ekidir

**Sanayinin Sorunları ve  
Analizleri (50)**

**Tek adam rejimi  
sanayiye eritiyor**

# Tek adam rejimi sanayiye eritiyor

Mustafa SÖNMEZ\*

## ÖZET

Birinci yılını dolduran Cumhurbaşkanlığı sistemi, siyasette, diplomaside olduğu kadar ekonomide de bir istikrar ortamı üretebilmiş değil. Ekonomide istikrarsızlık, giderek içine girilen kriz ortamı, bütün sektörleri olumsuz etkilemeye devam ediyor.

İstikrarsızlıkla gelen erozyon, sanayi özelinde de yaşanıyor ve sanayi üretimi gerilediği noktalardan toparlanıp yeni bir büyüme patikasına oturamıyor. 24 Haziran 2018 Cumhurbaşkanı ve Milletvekili seçimlerini izleyen Temmuz ayından itibaren dış kaynak girişinde sert düşüşler oldu. İlk 4 aylar itibariyle, 2016'da 7 milyar doları bulan, 2017'de 12,5 milyar dolara, 2018'de 19,5 milyar dolara yaklaşan yabancı kaynak girişi, 2019'un ilk 4 ayında 2 milyar doların altında kaldı.

Girmeyen dış kaynak sonucu, içeride yaşanan güvensizliğin de etkisiyle "dolarlaşma" hızlandı ve döviz fiyatları büyük artışlar gösterdi. Her döviz fiyatındaki artış, bunu dengelemeye dönük TL faizlerindeki artışlar, büyük ölçüde ithal girdiye dayanan, öz kaynak yerine borç kullanan sanayide beklenmeyen maliyet artışlarına, devamında da sanayici fiyatlarında yüksek artışlara yol açtı. Yurt İçi Üretici ya da sanayici fiyatları hızla artınca, bu tüketici fiyatlarına yansısı ve tüketici enflasyonu yüzde 20 basamaklarına yerleşti.

Yükselen tüketici fiyatları, başta otomobil, beyaz eşya olmak üzere dayanıklı tüketim mallarının iç talebinde önemli gerilemeler getirdi. İnşaat sektörüne girdi veren bu sektör, inşaattaki sert düşüş ve toparlanamamanın sonucu yüzde 22'ye yaklaşan önemli bir üretim düşüşü yaşıyor. Kağıt ve kağıt ürünü imalatında da yüzde 16'yı bulan düşüşü, iç satışlardaki ve ihracattaki gerilemenin etkisiyle otomotiv izliyor. Bu sektörde de üretim düşüşü Nisan ayında yüzde 13'ü geçiyor. Yine inşaat sektöründen kaynaklı olarak ana metal sanayii, (demir-çelik) 2018 Nisan'ına göre yüzde 12 gerilemiş görünüyor. Otomotivin yanında onu tamamlayan plastik, lastik de gerileme içinde. Dayanıklı mallarda da elektrikli cihaz, beyaz eşya bu gerilemeye eşlik ediyor. Kimyasal ürünlerde de yüzde 5 ile yüzde 12 arasında değişen küçülmeler var. Gıda sanayiinde bile yüzde 5'e yakın üretim düşüşü dikkat çekici. Sanayi yatırımları gerilerken, iş bekleyen mühendisler dahil birçok işsize, fabrikaların kapasite düşürmesi, kapanması gibi daralmalarla işini kaybedenler eklendi. 2018'in Mart ayında 5 milyon 618 bin olan sanayi istihdamı 2019 şubat ayında 5 milyon 388 bine kadar indi. Bu, aradaki sürede 230 bin sanayi çalışanın işsiz kalması anlamına gelmektedir.

Önümüzdeki dönemde, dış sermaye girişini artırabilecek bir politika duruşu henüz görünmediği gibi, ABD ile S-400 silah tedariki konusunda süren sürtüşme ve ABD'nin yaptırım tehditleri, Türkiye ekonomisini, dolayısıyla sanayisini yeni sert rüzgarlara muhatap edebilecektir. Sanayi, hem sırtındaki döviz borç yükü hem de genelde yüksek borçluluk profiliyle bu sert rüzgarlara çok da dayanıklı görünmemekte ve yakın geleceği endişe ile izlemektedir.

\* İktisatçı-Yazar, Makina Mühendisleri Odası Danışmanı

**B**irinci yılını dolduran Cumhurbaşkanlığı sistemi, siyasette ve diplomaside olduğu kadar ekonomide de bir istikrar ortamı üretebilmiş değil. Ekonomide istikrarsızlık, giderek içine girilen kriz ortamı, bütün sektörleri olumsuz etkilemeye devam ediyor.

İstikrarsızlıkla gelen erozyon, sanayi özelinde de yaşanıyor ve sanayi üretimi gerilediği noktalardan toparlanıp yeni bir büyüme patikasına oturamıyor.

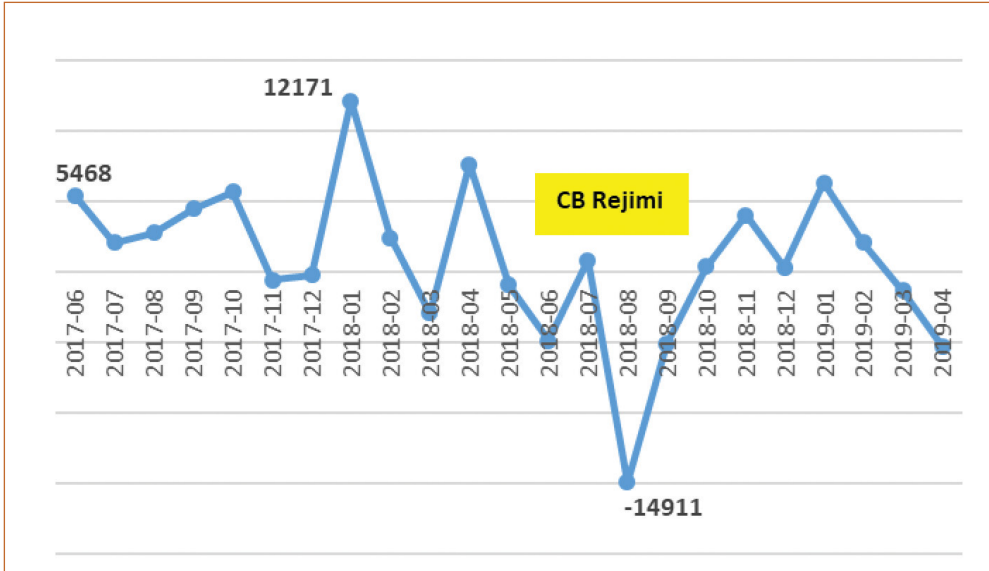
Yasama ve yargının yetkilerini, yürütme lehine azaltan ve Cumhurbaşkanına olağanüstü yetkiler veren yeni rejim, iddia edildiği gibi, ekonomide, içeriye ve dışarıya güven veremedi. Oluşturulan Hazine ve Maliye Bakanlığı'nı, olağanüstü yetkilerle donatan Cumhurbaşkanlığı sistemi, bu bakanlığın başına Cumhurbaşkanı'nın damadı Berat Albayrak'ın getirilmesiyle kurumsal yapı, Batı normlarının "Nepotizm" diye eleştirdikleri bir muhtevaya büründü.

Özellikle dış kaynağa büyük bağımlılığı olan Türkiye ekonomisinde son 1 yılda dışarıdan kaynak akışının azalmasında, bu yeni sistemin güven veremekten uzak yapısı etkili bir rol oynadı.

## Dış Kaynak Çıkışı ve Dolarda Tırmanma

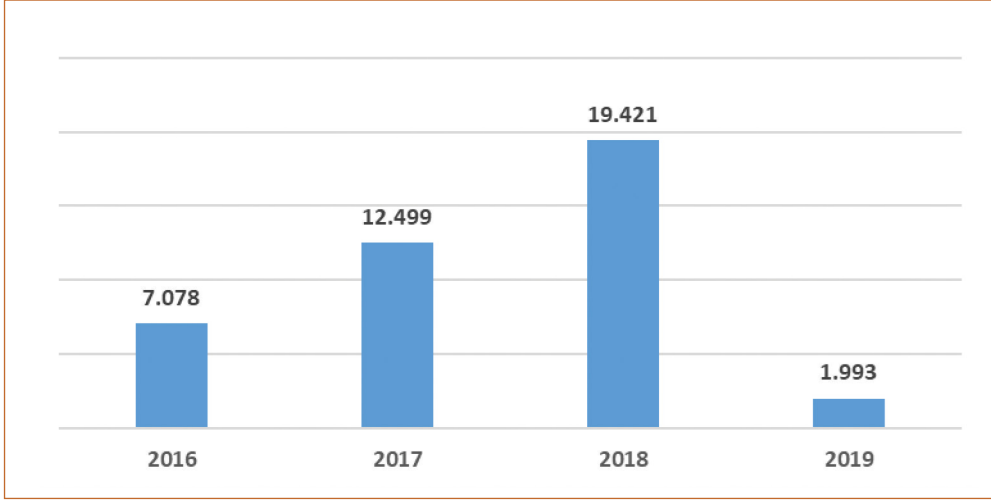
2017'nin Haziran ayından Cumhurbaşkanlığı sistemine geçilen Türkiye'de 2018 Temmuz ayına kadar dışarıdan doğrudan yatırım, portföy yatırımı ve kredi-mevduat olarak 33 milyar dolar dış kaynak girişi gerçekleşti. Bu kaynağın etkisiyle dolar kuru yatay seyrederken büyüme de 2017 yılında yüzde 7,4 oranında gerçekleşti. Dış kaynak girişi 2018'in ilk aylarında da yüksek seyretti. Öyle ki 2018 Ocak ayında 12 milyar doları buldu. Ancak izleyen aylarda dalgalanmalar yaşandı. 24 Haziran 2018 Cumhurbaşkanı ve Milletvekili seçimlerini izleyen Temmuz ayından itibaren dış kaynak girişinde sert düşüşler oldu. Özellikle doların 7 TL'ye kadar çıktığı Ağustos ayında 15 milyar dolara yakın dış kaynak çıkışı yaşandı. Bu sert çıkışta ABD ile yaşanan gerilim en önemli etken oldu.

2016'dan 2019'a ilk 4 ayda giren yabancı dış kaynak analiz edildiğinde, ise 2019'da net bir kesilme olduğu görülmektedir. İlk 4 ay itibariyle, 2016'da 7 milyar doları bulan, 2017'de 12,5 milyar dolara, 2018'de 19,5 milyar dolara yaklaşan yabancı kaynak girişi, 2019'un ilk 4 ayında 2 milyar doların



**Grafik 1.** Dış Kaynak Trafik: CB Rejimi Öncesi ve Sonrası (2017/6-2019/4 Dönemi, Milyon \$)

Kaynak: TCMB veri tabanı



**Grafik 2.** Dış Sermaye Girişi (Milyon \$, Ocak-Nisan (2016-2019))

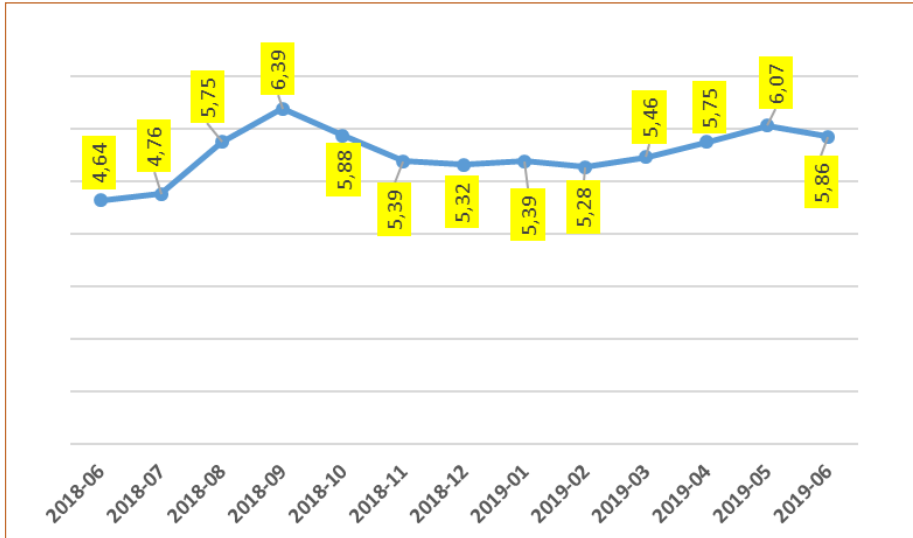
Kaynak: TCMB veri tabanı

altında kaldı. Doğrudan yabancı sermaye girişi hızla kururken borsaya hisse senedi ve devlet kağıtlarına yatırıma gelen portföy yatırımları da hızla azaldı.

Cumhurbaşkanının Londra'da medya kuruluşlarına güven veremeyen demeçleri, Merkez Bankası "bağımsızlığına" ilişkin negatif söylemi, dış yatırımcıları hızla "bekle-gör" pozisyonuna itti. Ağus-

tos ayında, Rahip Brunson'un mahkumiyeti ile ilgili olarak ABD ile yaşanan kriz, döviz fiyatlarında sert artışları getirince Türkiye ekonomisi, yeni rejimin ilk icraatı olarak kendisini resesyonda buldu.

Girmeyen dış kaynak sonucu, içeride yaşanan güvensizliğin de etkisiyle "dolarlaşma" hızlandı ve döviz fiyatları büyük artışlar gösterdi.



**Grafik 3.** Dolar/TL (Haziran 2018-2019)

Kaynak: TCMB veri tabanı

24 Haziran 2018 seçimlerinin yapıldığı ay 4,64 TL olan dolar kuru , izleyen aylarda hızla yükseldi ve Eylül ayı ortalaması 6.39TL'yi buldu.

2018 Eylül ayında döviz fiyatlarındaki sert artışı dengelemek adına TL faizlerinde gerçekleştirilen 6,5 puanlık yüksek artış, dövizli belli ölçüde yavaşlatsa da, gerçekleşmiş artışlar ve yeniden artma eğilimi, istikrarsızlığı yeniden üretti.

Her döviz fiyatındaki artış ve bunu dengelemeye dönük TL faizlerindeki artışlar, büyük ölçüde ithal girdiye dayanan, öz kaynak yerine borç kullanan sanayide beklenmeyen maliyet artışlarına, devamında da sanayici fiyatlarında yüksek artışlara yol açtı.

Yurt İçi Üretici ya da sanayici fiyatları hızla artınca, bu tüketici fiyatlarına yansıdı ve tüketici enflasyonu yüzde 20 basamaklarına yerleşti.

Yükselen tüketici fiyatları, başta otomobil, beyaz eşya olmak üzere dayanıklı tüketim mallarının iç talebinde önemli gerilemeler getirdi.

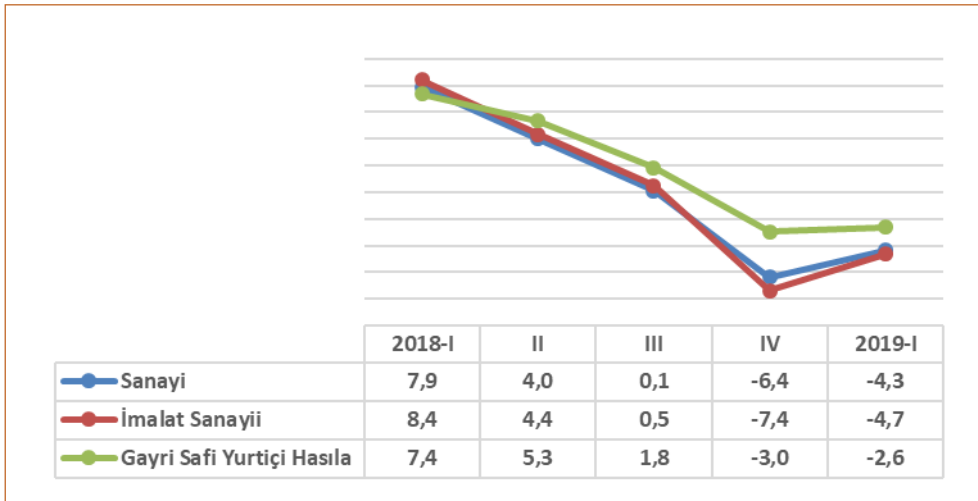
Geliri, enflasyon oranında artamayan ücretli kesim, öncelikle dayanıklı tüketim mallarından kısıntıya giderken harcama gücünde de önemli bir reel kayıp yaşamaya başladı.

Daha önceden inşaatta yaşanan durgunluk ile inşaata girdi sağlayan demir-çelik, çimento, seramik, boya, cam vb. sanayilerin yaşadığı iç talep daralmasına, dayanıklı mallardaki iç talep azalışı eklendi.

İç talep gerilemesinden önemli bir darbe alan sanayi, ihracat ile telafiyi fiyat kırmayı da göze alarak denese de, bu kez yoğunlaştığı Avrupa'daki talep gerilemesi, ihracatı yavaşlattı ve birçok sektörü iyice bunalttı.

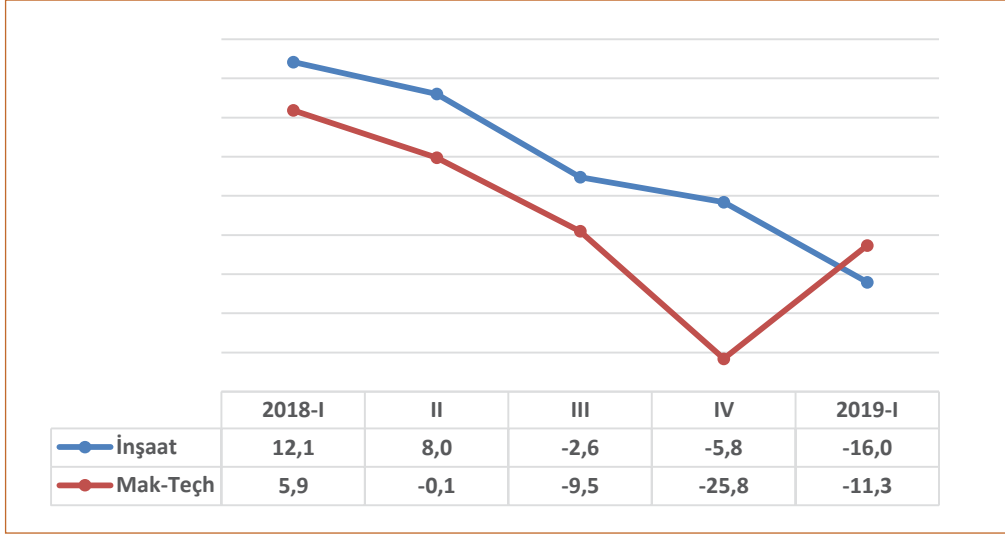
### Sanayide Küçülme

Özellikle iç talepteki gerileme ile birlikte sanayi üretiminde çarklar yavaşladı, katma değer üretimi gerilemeye başladı. TÜİK'in Gayri Safi Yurt İçi Hasıla (GSYH) verilerine göre, 2018'in ilk çeyreğini yüzde 7,4 büyümeye ile kapatan ekonomi, ikinci çeyrekte de yüzde 5,3 büyüdü. 2017'de başlatılan kredi genişlemesinin rüzgarı 2018'in ilk yarısına taşınınca, bu sonuçlar kendiliğinden geldi. Ne var ki, Cumhurbaşkanlığı rejiminin de icraatını içeren 2018 ikinci yarısı ve 2019'a giriş, kriz ikliminde yaşandı. 2018'in 3. çeyreğinde büyümesi yüzde 1,8'e düşen ekonomi son çeyrekte yüzde 3 küçüldü. 2019'un ilk çeyreğindeki küçülme de yüzde 2,6 olarak gerçekleşti.



**Grafik 4.** GSYH ve Sanayi/İmalat Sanayiindeki Büyüme Oranları (2018-2019-1. Çeyrek, %)

Kaynak: TÜİK Veri Tabanı



**Grafik 5.** Yatırımlarda Değişim, Çeyrek, Yıl (%)

Kaynak: TÜİK Veri Tabanı

Ekonominin genelindeki aşağı gidiş, sanayi özelinde farklı olmadı. Hatta imalat sanayisi özelinde daha da daralan bir süreç gözlemlendi. İmalat sanayisi 2018 ilk çeyreğinde yüzde 8,4 büyümüş iken 2. çeyrek büyümesi yüzde 4,4 e indi, krize giriş yapılan 3. çeyrek'te yüzde 0,5 ancak büyüyen imalat, son çeyrekte yüzde 7,4 oranında sert bir daralma gösterdi. Bu küçülme oranı 2019 ilk çeyreğinde ise yüzde 4,7 olarak gerçekleşti.

Sanayideki gerilemeyi yatırım verilerinden de görmek mümkün.

TÜİK'in harcamalara göre GSYH verileri arasında yer alan yatırım verilerinde, inşaat yatırımlarının 2018'in 3. çeyreğinden itibaren gerilediğini yer alırken, daha çok sanayiye ilgilendiren makine-teçhizat yatırımlarında 2018'in 2. çeyreğinde başlayan ve sonraki üç çeyrekte de devam eden bir gerilemenin olduğu gözlemlenebiliyor. Sanayi ile doğrudan ilgili makine-teçhizat yatırımları 2018'in son çeyreğinde yüzde 26'ya yaklaşan sertlikte gerilerken bu eğilim 2019'un ilk çeyreğinde yüzde 11'i geçmiştir. Başka bir ifade ile sanayici dört çeyrek-

tir yatırımlarını geriletmekte, istikrarsız iklimin etkisi ile yatırım niyetleri hep rafa kaldırılmaktadır.

### Sanayi Üretim Endeksi (SÜE) Nisan

2019'un ilk çeyreğinde, 2018 ilk çeyreğine göre yüzde 2,6 küçülen ekonomiden daha derin, yüzde 4,3 küçülen sanayideki erime, öncü göstergelerden anlaşıldığı kadarıyla, 2019'un ikinci çeyreğinde de devam etmektedir. Nitekim Nisan 2019 Sanayi Üretim Endeksi(SÜE) verileri, Nisan ayında sanayi üretiminin 2018 Nisan'ına göre yüzde 4 azaldığını ortaya koydu. Sanayinin alt sektörleri (2015=100 referans yılı) incelendiğinde, 2019 yılı Nisan ayında madencilik ve taşocakçılığı sektörü endeksi Nisan 2019'da, bir önceki yılın aynı ayına göre yüzde 9,3 ve imalat sanayi sektörü endeksi yüzde 4,2 azalırken elektrik, gaz, üretimi ve dağıtım sektörü endeksi yüzde 0,7 arttı.

Sanayi üretimi, Nisan'da bir önceki aya yani Mart ayına göre de yüzde 1 azaldı. Sanayinin alt sektörleri (2015=100 referans yılı) incelendiğinde, 2019 yılı Nisan ayında madencilik ve taşocakçılığı



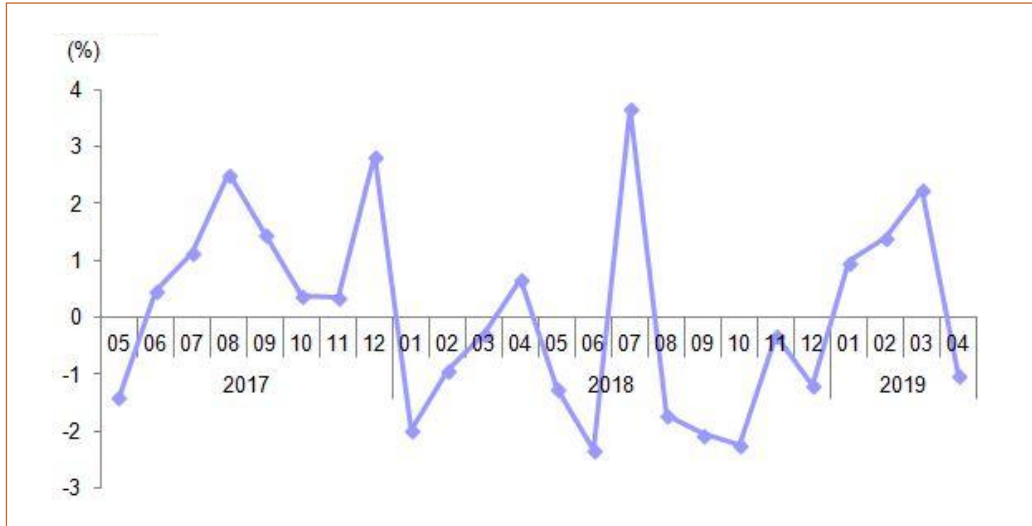
**Grafik 6.** Sanayi Sektörü Endeksi, Değişim, %, Takvim Etkisinden Arındırılmış Yıllık Değişim Oranları (Nisan 2019)

Kaynak: TÜİK

sektörü endeksi bir önceki aya göre yüzde 7,8 ve imalat sanayi sektörü endeksi yüzde 0,9 azaldı.

Nisan ayında ara malları üretimindeki 2018 Nisan ayına göre azalışın yüzde 8,5'u bulması, yatırımlar ile ilgili sermaye malları azalışının yüzde 7,6'yı bulması dikkat çekmektedir. Dayanıklı tüke-

tim mallarında Nisan ayında Mart'a göre azalışın yüzde 3,7'yi bulması da dikkat çekicidir. Otomobil, beyaz eşya, elektronik sektörlerinde iç talebin daralmasının yanında ihracat düşüşleri dayanıklı tüketim malları üretiminde gerilemeleri getirmiş görünmektedir.



**Grafik 7.** Sanayi Sektörü Endeksi, Değişim, %, Mevsim ve Takvim Etkisinden Arındırılmış Aylık Değişim Oranları, Nisan 2019 (2015=100)

**Tablo 1.** Sektöre Göre Sanayi Üretim Endeksi ve Değişim Oranları, Nisan 2019 (2015=100)

Sektörler ve ana sanayi grupları	Arındırılmamış	Takvim etkisinden arındırılmış	Yıllık değişim (%)	Mevsim ve takvim etkisinden arındırılmış	Aylık değişim (%)
	Endeks	Endeks		Endeks	
Toplam sanayi	113,3	110,9	-4,0	112,6	-1,0
Madencilik ve taşocakçılığı	103,7	102,2	-9,3	109,2	-7,8
İmalat sanayi	114,0	111,4	-4,2	112,5	-0,9
Elektrik, gaz, buhar	109,0	108,1	0,7	116,1	1,9
Ara malı	109,7	107,2	-8,5	106,8	-1,5
Dayanıklı tüketim malı	110,2	107,6	-0,2	107,6	-3,7
Dayaniksız tüketim malı	116,8	114,2	1,8	117,8	0,3
Enerji	113,3	112,5	4,6	119,6	1,4
Sermaye malı	116,6	113,8	-7,6	116,0	-2,3
Düşük teknoloji	114,6	112,0	0,7	114,4	0,0
Orta düşük teknoloji	107,6	105,3	-10,0	105,9	-0,5
Orta yüksek teknoloji	114,9	112,0	-7,9	110,4	-3,2
Yüksek teknoloji	149,0	145,7	9,8	151,8	-0,8

Kaynak: TÜİK

### Sanayici (Yurt İçi Üretici ) Fiyatları

Sanayici fiyatları ya da resmi deyimle “Yurt içi üretici fiyatları”, geçen yılın fiyat artışı gerçekleşmeleri bazına göre yıllıkta belli yavaşlamalar gösterse de katılığını koruyor. Fiyatların sakinleşmesinde döviz kuru etkili oluyor. Rejimin yaptığı müdahalelere rağmen döviz kuru dalgalandıkça, üretimde kullanılan ithal girdi, enerji vb. maliyet artışlarına, bu da ürün fiyatlarına yansıtılmaktadır.

Mayıs ayında sanayici fiyatları yüzde 2,67 oranında yükselirken yıllık enflasyon 1,41 puan düşüşle yüzde 28,71 oldu.

Mayıs ayı artışının yüksek gerçekleşmesinde, Türk lirasındaki değer kaybı ile petrol fiyatlarındaki yükseliş belirleyici oldu. Bu dönemde, petrol ve ana metal hariç imalat sanayi fiyatlarının mevsimellikten arındırılmış ana eğilimi yükselmeye devam etti.

Ana sanayi gruplarına göre incelendiğinde, vergi indirimi gören otomotiv, beyaz eşya, mobilya gibi dayanıklı tüketim malları dışında kalan gruplarda fiyatların yükseldiği izlenmiştir.

Ara malı grubundaki aylık artışta demir-çelik, tekstil, plastik ve temel kimyasal ürünleri, sermaye mallarındaki artışta ise metal yapı ürünleri, motorlu kara taşıtları ile parça aksesuarları ve diğer makineler öne çıkmıştır.





**Grafik 8.** Yurt İçi Üretici Fiyat Endeksi, Bir Önceki Yılın Aynı Ayına Göre Değişim Oranı, Mayıs 2019 [2003=100]

Kaynak: TÜİK

Enerji grubundaki artışı petrol ürünleri ve gaz imalatındaki fiyat artışları sürüklemiştir. Dayanıklı tüketim malları fiyatları mobilya ürünleri öncülüğünde gerilemiştir.

Dayanaksız tüketim mallarında ise tüketici fiyatlarına da yansıyan, et ve süt ürünleri fiyatlarındaki artış belirleyici olmuştur.

Sonuç olarak, Mayıs ayında da tüketici fiyatları üzerindeki üretici fiyatları kaynaklı maliyet baskıları güçlenerek devam etti ve bunun sürme ihtimali var.

### İmalat Sanayi Üretiminde Alt Sektörler

Nisan ayında imalat sanayii üretim endeksi 2018 Nisan ayına göre yüzde 4,2 azalırken alt sektörlerdeki değişim sektörden sektöre farklılık gösteriyor. TÜİK verileri, Nisan'da üretimi en çok azalan sektörün, cam, çimento, seramik gibi alt dalları içeren "Metalik Olmayan Diğer Mineral Ürün İmalatı" dahil olduğunu ortaya koyuyor. İnşaat sektörüne girdi veren bu sektör, inşaattaki sert düşüş ve toparlanamamanın sonucu yüzde 22'ye yaklaşan önemli bir üretim düşüşü yaşıyor. Kağıt ve kağıt ürünü imalatında da yüzde 16'yı bulan düşüşü,

iç satışlardaki ve ihracattaki gerilemenin etkisiyle otomotiv izliyor. Bu sektörde de üretim düşüşü Nisan ayında yüzde 13'ü geçiyor. Yine inşaat sektöründen kaynaklı olarak ana metal sanayii, (demir-çelik) 2018 Nisan'ına göre yüzde 12 gerilemiş görünüyor. Otomotivin yanında onu tamamlayan plastik, lastik de gerileme içinde. Dayanıklı mallarda elektrikli cihaz, beyaz eşya bu gerilemeye eşlik ediyor. Kimyasal ürünlerde de yüzde 5 ile yüzde 12 arasında değişen küçülmeler var. Gıda sanayiinde bile yüzde 5'e yakın üretim düşüşü dikkat çekici.

**Tablo 2.** Nisan'da İmalat sanayide Üretimi Azalan ve Artan Alt Sektörler (Nisan 2018-2019, %)

<b>Üretimi Azalanlar</b>	
Metalik Olmayan Diğer Mineral Ürünleri İmalatı	-21,6
Kağıt ve Kağıt Ürünleri İmalatı	-16,3
Motorlu Kara Taşıtı, Treyler ve Yarı Treyler İmalatı	-13,1
Ana Metal Sanayii	-12,0
Başka Yerde Sınıflandırılmamış Makine ve Ekipman İmalatı	-11,7
Kayıtlı Medyanın Basılması ve Çoğaltılması	-8,3
Metal Ürünleri İmalatı (Makine ve Teçhizat Hariç)	-7,2
Plastik ve Kauçuk Ürünleri İmalatı	-6,8
Elektrikli Teçhizat İmalatı	-5,2
Kimyasal Madde ve Ürünleri İmalatı	-5,0
Gıda Ürünlerinin İmalatı	-4,2
Mobilya İmalatı	-1,4
<b>Üretimi Artanlar</b>	
Giyim Eşyalarının İmalatı	0,2
İçeceklerin İmalatı	0,8
Ağaç ve Mantar Ürünleri (Mobilya hariç) İmalatı	1,0
Makine ve Ekipmanların Kurulumu ve Onarımı	2,1
Tütün Ürünleri İmalatı	2,6
Deri ile İlgili Ürünlerin İmalatı	2,9
Diğer Ulaşım Araçlarının İmalatı	3,1
Diğer İmalatlar	5,6
Bilgisayarların, Elektronik ve Optik Ürünlerin İmalatı	15,6
Temel Eczacılık Ürünlerinin ve Eczacığa İlişkin Malzemelerin İmalatı	16,5
Tekstil Ürünlerinin İmalatı	25,1
Kok Kömürü ve Rafine Edilmiş Petrol Ürünleri İmalatı	41,3

Kaynak: TÜİK Veri Tabanı

Öte yandan, petrol rafinajı sektörü üretimini en çok artıran dal. Socar rafinerisinin devreye girmesi ve ihracata dönük petrol ürünü satışları, üretim artışında etken.

### Perakende Satışlar ve Sanayi Ürünleri

Sanayide iç talepten kaynaklanan daralmaya perakende satış endeksleri de ışık tutuyor. Nisan ayı için yayımlanan perakende satışlarının genel-

de geçen yılın Nisan ayına göre yüzde 7'ye yakın azaldığı tespit edildi. Gıda dışı satışlarda yüzde 7 azalma görülürken en çok da elektrikli eşya ve mobilyada yüzde 22'nin üzerinde satış hacmi azalması saptandı. Aynı verilere göre, gıda satışlarında da sabit fiyatlarla yüzde 3'e yakın bir azalma görüldü. Gıda enflasyonunun, genel enflasyondan neredeyse 10 puan yukarıda, yüzde 30'larda seyretmesi, hane halkının gıda alışverişinin azalmasını da beraberinde getirmiş görünüyor.

**Tablo 3.** Perakende Satış Endeksleri, Nisan 2019 [2015=100]

Ekonomik faaliyet (NACE Rev.2)	Arındırılmamış	Takvim etkilerinden arındırılmış	Yıllık değişim (%)	Mevsim ve takvim etkilerinden arındırılmış	Aylık değişim (%)
	Endeks	Endeks		Endeks	
Satış hacmi (sabit fiyatlarla)					
Perakende ticaret	102,3	101,5	-6,9	105,8	-1,8
Gıda, içecek ve tütün	102,9	102,4	-2,9	108,6	-1,3
Gıda dışı (otomotiv yakıtı hariç)	102,1	101,1	-7,1	104,3	-1,0
Bilgisayar, kitap ve iletişim aygıtları	95,5	94,1	-6,9	98,1	1,2
Elektrikli eşya ve mobilya	81,1	79,8	-22,4	84,0	-5,8
Tekstil, giyim ve ayakkabı	127,7	128,6	5,6	129,3	0,4
Tıbbi ürünler ve kozmetik	118,0	116,0	1,6	117,7	0,9
Posta veya internet üzerinden	162,8	159,1	18,6	161,1	-1,9
Otomotiv yakıtı	102,0	101,1	-11,6	105,8	-4,6

### Mayıs'ta İSO- PMI Erimesi

TÜİK'in, Nisan ayı Sanayi Üretim Endeksi verileri, sanayideki erozyonu ortaya sergilerken, izleyen Mayıs ayının neler getireceğini bu kez İstanbul Sanayi Odası'nın anket sonuçlarından öngörmek mümkündür. İstanbul Sanayi Odası'nın Mayıs ayı Satınalma Yöneticileri Anketi, sonuçları aşağı yönlü bir sonuç göstermektedir.

İstanbul Sanayi Odası Türkiye İmalat Satın Alma Yöneticileri Endeksi (PMI), imalat sanayinin kaydettiği performansı sergilemek amacıyla tasarlanmış tek rakamlı, bileşik performans göstergesidir. Manşet gösterge; yeni siparişler, fabrika çıkışları, istihdam, tedarikçilerin teslim süresi ve satın alma stokları gibi göstergelerden elde edilmektedir. 50,0 değerinin üzerinde ölçülen tüm rakamlar sektörde genel anlamda iyileşmeye işaret etmektedir.

Mayıs ayı için İstanbul Sanayi Odası ve IHS Markit'ten elde edilen PMI anket verilerine göre endeks Mayıs'ta 45,3 seviyesine düştü. 50'nin altı her değer, iyileşmeden uzaklaşma ve gerileme anlamı taşımaktadır.

Anket katılımcılarından elde edilen bilgilere göre Mayıs ayında Türk Lirası'ndaki değer kaybı imalat sektörünü etkiledi.

Mayıs ayı verilerine göre girdi maliyetleri ve nihai ürün fiyatları artış gösterdi. Fiyatlardaki artışın yansımaları olarak tüketici talebindeki zayıflık belirtileri devam etti. Yeni siparişler ivme kaybederken, bazı anket katılımcıları Avrupalı müşterilerden gelen talepteki zayıflığa dikkat çekti. Bu durum, satın alma faaliyetlerinin azalmasına neden oldu.

Mayıs'ta tedarikçilerin teslimat süreleri ılımlı artış gösterdi. Anket katılımcıları nakit sorunları ile karşılaştıklarını bildirdi.

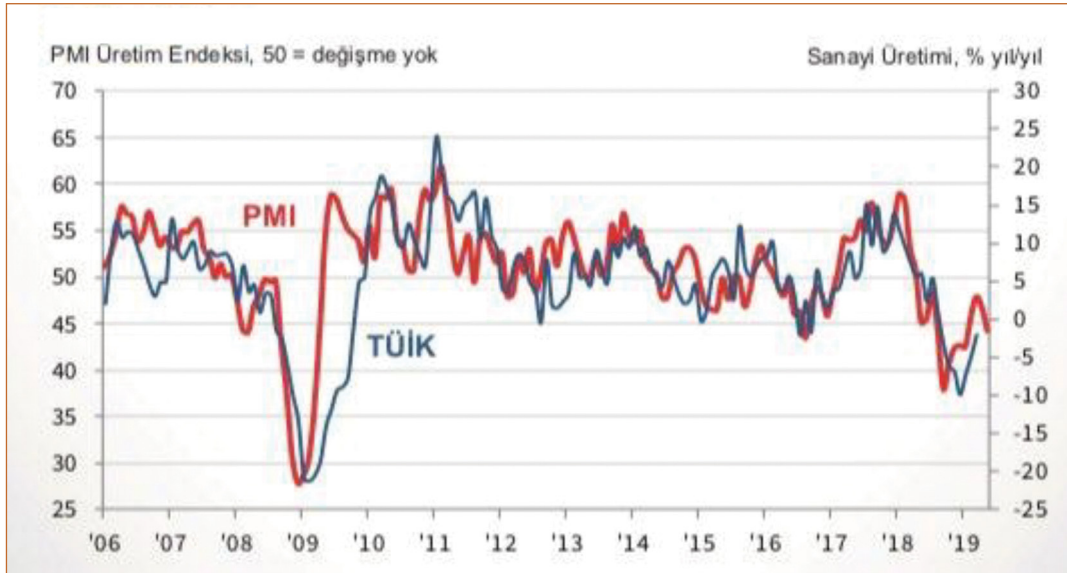
Türk Lirası'ndaki değer kaybına bağlı olarak Türk imalat sektöründe yetersiz talep koşulları Mayıs ayında da devam etti. Bunun yansımaları olarak, üretimdeki yavaşlama trendi sürdü. Yurt dışından alınan yeni siparişler Mayıs ayında toplam yeni siparişlere göre daha düşük oranda yavaşladı. Anket katılımcıları Avrupalı müşterilerden gelen talepteki zayıflığa dikkat çekti.

İstanbul Sanayi Odası Türkiye İmalat PMI anket verileri hakkında değerlendirmede bulunan IHS



Grafik 9. İSO-PMI Endeksi ve Değişim, (2018 Mart-2019 Mayıs)

Kaynak: İSO



Grafik 10. Tarihsel Bakış

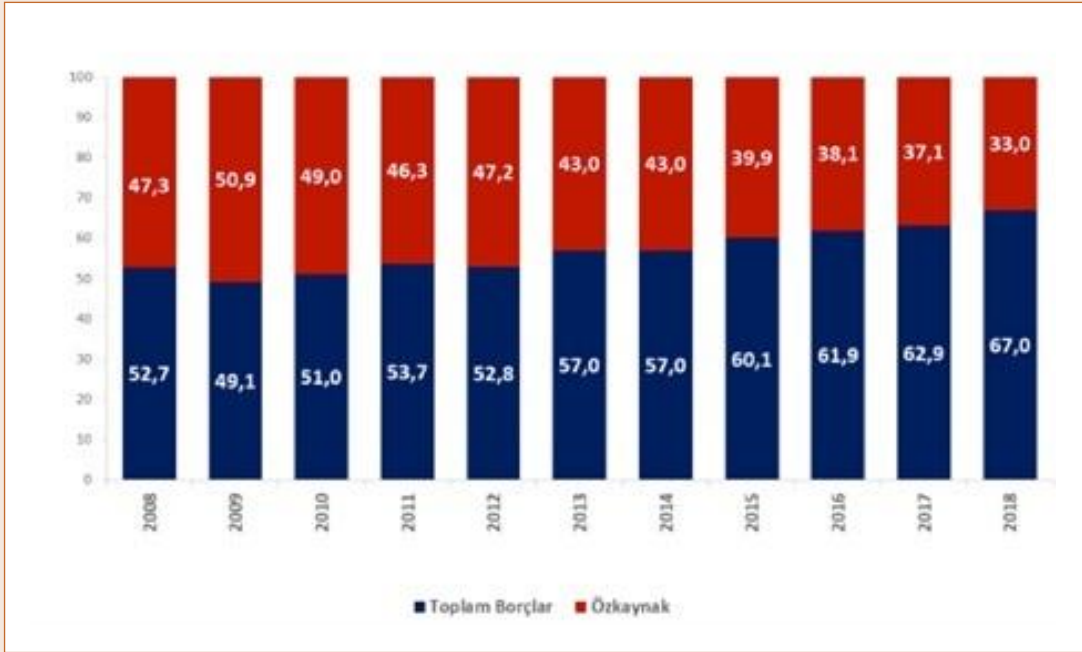
Markit Direktör Yardımcısı Andrew Harker, şunları söyledi: "Türk Lirası'ndaki değer kaybının imalatçılar üzerindeki etkileri Mayıs ayında da devam

etti. Yeni siparişlerin yılbaşından beri yavaşlama eğilimini sürdürmesi ilk çeyrekteki toparlanma beklentilerini bir miktar öteledi."

### 500 Büyük Firma %67 Borçla Dönüyor

Sanayi, döviz kuru ile yüksek faiz arasına sıkıştı ve yüksek enflasyon ile sermaye eksikliği ile koşulları daha da zorlaştı. Yüksek enflasyon hem sermayeyi eritiyor hem de faizleri yüksek tutarak şirketlerin maliyetlerini artırıyor.

Sermayeleri eriyen sanayi şirketleri yatırımlarını ve faaliyetlerini giderek borçlanmayla yapar hale geliyor. 2018 yılında da Türkiye'nin 500 büyük sanayi şirketinin kaynak yapısında borçların payı yüzde 67 ile en yüksek düzeyine çıktı. Buna paralel olarak 500 büyük sanayi kuruluşunun özvarlık oranı ise sürekli bir azalmayla yüzde 33'e inerek tarihin en düşük düzeyine geriledi.



**Grafik 11.** 2018 500 Büyük Sanayi Firmasında Borç/Özkaynak Oranı, %

2018 yılında İSO 500'ün finansman giderlerinin faaliyet karı içindeki payı yüzde 49,8'den yüzde 88,9'a yükselmiştir. 2018 yılının ikinci yarısında hem mali borçlardaki hem de finansman maliyetlerindeki artışlar sanayi firmalarının finansman giderlerinde sıçramaya neden olmuştur.

İSO 500, 2018 yılında ani yaşanan finansal dalgalanma ve şokların yükselttiği finansman maliyetleri ile karşılaşmıştır. Yılın ikinci yarısındaki faiz oranları artışı ve Türk lirasındaki değer kaybına bağlı olarak enflasyondaki artışlar, İSO 500 için olumsuz mali koşullar yaratmıştır.

İSO 500'de 2017 yılında yüzde 62,9'a kadar yükselen borçların payı, 2018 yılında 4,1 puan daha artarak yüzde 67'ye yükselmiştir. Özkaynakların payı ise yüzde 37,1'den yüzde 33'e gerilemiştir. Bu oranlar tarihsel olarak en olumsuz kaynak yapısına işaret etmektedir.

İSO 500'de borçların payının artmasının önemli bir nedeni döviz kurlarındaki artışlardır. Sanayi kuruluşlarının döviz cinsi borçlarının TL karşılıklarının döviz kurlarındaki artışlar nedeniyle şişmesi

de borçların payını artırmaktadır. Net bir kullanım olmasa dahi borç kalemi yükselmektedir. 2018 yılında döviz kurlarındaki artışın bu etkisi çok daha fazla hissedilmiştir.

2018 yılında İSO 500'ün mali borçları yüzde 35,3 artış göstererek 242,9 milyar TL'den 328,6 milyar TL'ye yükselmiştir. Mali borçlar, geçen yıla göre artış hızını ikiye katlayarak reel olarak büyüme eğilimini sürdürmüştür.

Ancak daha önemlisi kısa vadeli mali borçlardaki artış eğilimidir. Kısa vadeli mali borçlar 2018 yılında yüzde 46,3 oranında artarak 101,8 milyar TL'den 149 milyar TL'ye yükselmiştir. Yani borçlanmadaki artış eğiliminin yanı sıra borçlanmanın vade yapısındaki olumsuz değişimler dikkat çekmektedir.

2016 yılından sonra kısa vadeli mali borçların toplam mali borçlar içindeki payı sürekli bir artış içine girmiş ve 2017 yılında bu pay yüzde 37,8'den yüzde 41,9'a yükselmiştir. Bu yıl açıklanan 2018 yılı araştırması sonuçları da bu orandaki artışın sürdüğünü göstermekte ve kısa vadeli mali borçların toplam mali borçlar içindeki payının yüzde 45,3'e çıktığını ortaya koymaktadır.

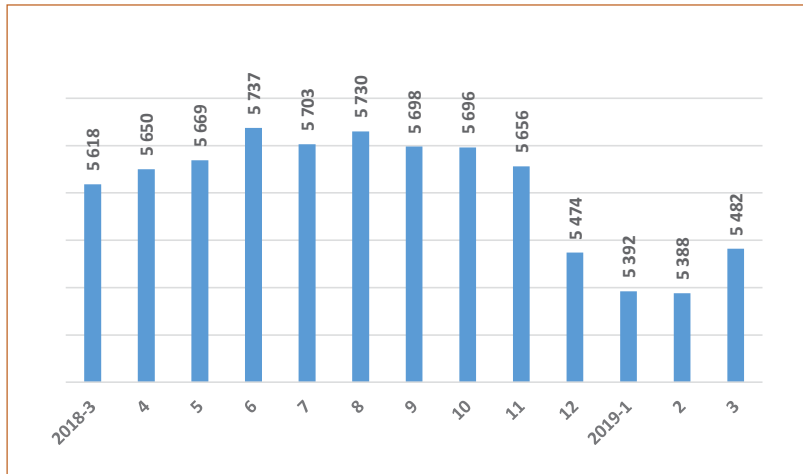
İSO Başkanı Erdal Bahçıvan da 500 Büyük Sanayi Kuruluşu'na ilişkin açıklamada bulunurken "Türk sanayisi fonlama şeklini değiştirmeli. Sermaye piyasalarının kullanılması, şirket birleşmeleri ve ortaklıkları önümüze koymamız gerek" dedi.

### Sanayide ve İstihdamda Düşüş

Tek adam rejimi altında yaşanan istikrarsızlık sanayide erimeyi ve istihdam azalışını da beraberinde getirmiş bulunuyor. Sanayi yatırımları gerilerken, iş bekleyen mühendisler dahil birçok işsize, fabrikaların kapasite düşürmesi, kapanması gibi

daralmalarla işini kaybedenler eklendi. 2018'in Mart ayında 5 milyon 618 bin olan sanayi istihdamı 2019 Şubat ayında 5 milyon 388 bine kadar indi. Bu, aradaki sürede 230 bin sanayi çalışanın işsiz kalması anlamına gelmektedir. TÜİK, Mart 2019'da sanayi istihdamının 5 milyon 482 bine çıktığını belirtmektedir. Bu durumda bile 2018 Mart istihdamı ile 2019 Mart istihdamı arasında 126 bin'lik bir kayıp söz konusudur.

Sanayideki üretim dalgalanmaları ile istihdamdaki azalmalar arasında giderek senkronizasyon yakalandığı, eldeki verilerin ortaya koyduğu bir diğer gerçek. Sanayi Üretim Endeksi ve sanayi istihdamı 2018 Mart ayından itibaren birlikte alındığında sanayideki düşüşe istihdam azalışının aynı tempo ile eşlik etmediği ancak Temmuz ayında bir çakışma oldu.

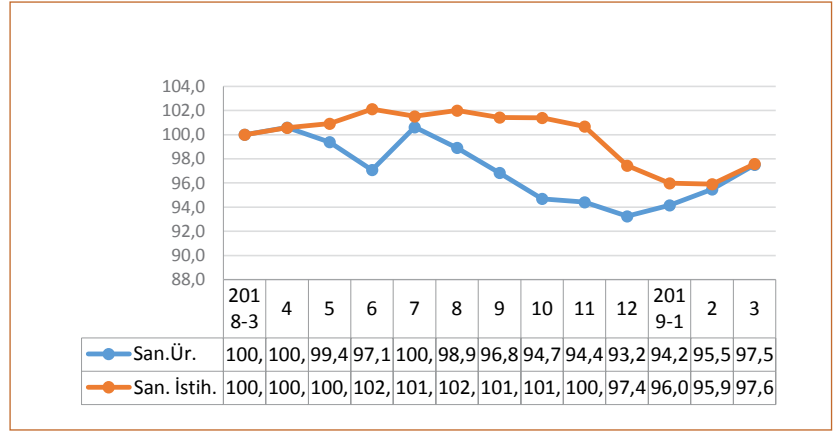


**Grafik 12.** Sanayi İstihdamı, Bin Kişi

Kaynak:TÜİK

ğu görülebiliyor. İzleyen aylarda üretim daha hızlı düşüş gösterse de istihdamdaki azalmanın daha düşük tempolu olduğu gözleniyor. Bunda, sanayicilerin üretim düşüşlerine istihdamı anında azaltma yolunu seçmeleri ya da seçmemeleri etkili oldu denebilir.

Sanayiciler, yetişmiş elemanları, üretim düşüşleri sırasında anında işten çıkarmak istemeyebiliyor ama bazen de kıdem tazminatı, başta diğer tensikat yükleri böyle bir karardan caydırabiliyor. Ne var ki özellikle 2019'un ilk 3 ayında üretim düşüşlerine aynı tempoda istihdam azalışlarının eşlik etmeye başladığı söylenebilir. Bu aynılaşan tempoyu ayrıca analiz etmekteyiz.



**Grafik 13.** Sanayi Üretimi ve Sanayi İstihdamı Endeksi (Mart 2018=100)

Kaynak: TÜİK Veri Tabanı

### Ekonomik Güven Diplerde

Hiç azalmayan güvensizlik, iç ve dış aktörlerini güçlü paraya yani Dolar ve Avro'ya yöneltirken, döviz kurunda sert artışlar olmaması için Merkez Bankası'nın rezervleri eritiliyor, Hazine-Merkez Bankası işbirliği ile ekonomide uçuruma savrulmamak için dümen tutulmaya çalışılıyor ama bütün bunlar seçimde, sanayicilerde, müteahhitlerde, kısacası ekonomik aktörlerde gözlenen güven erozyonunu azaltmıyor. Bu güvensizlik ise her ay tekrarlanan "güven endeksleri" ile ilgili anket sonuçlarının son aylarda dibe vurmasında kendisini gösteriyor.

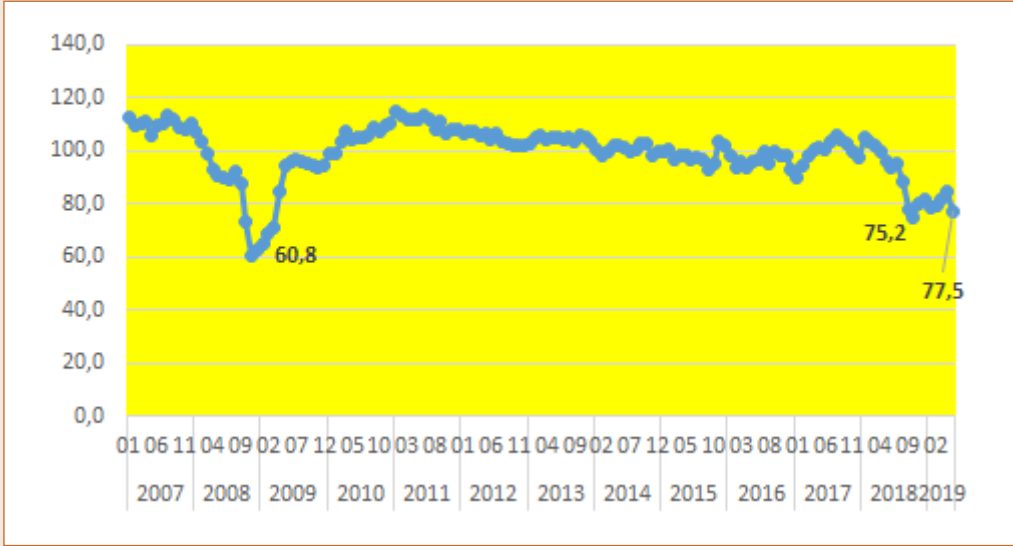
"Tüketicilerin maddi durum ve genel ekonomiye ilişkin mevcut durum değerlendirmeleri ile gelecek dönem beklentileri, harcama ve tasarruf eğilimlerini" ölçen Tüketici Güven Endeksi, Mayıs ayında sert bir düşüşle 55,3'e geriledi. Tüketici güven endeksinin 100'den aşağı doğru uzaklaşması, tüketici güveninde kötümser durumu gösteriyor. Böyle olunca Mayıs ayının, bir önceki aya göre yüzde 13 azalarak 55,3'e düşen değeri, güvende çok ciddi bir erozyona işaret ediyor. Öyle ki, bu anketin bütün geçmişine bakıldığında Mayıs 2019 verisi, geçmiş 17 yılın en düşük değeri olarak dikkat çekiyor. Tüketici güveninin 17 yıldır bu kadar dibe vurduğu bir ay olmadı. 2008-2009 küresel krizi döneminde 2008 Kasım'ında 55,7 olarak ölçülen endeks, 2019 Mayıs ayında 0,4 puan daha aşağıda.

Bu sonuç, tüketicinin hiç bu kadar karamsar olmadığını gösteriyor. Tüketiciler, ailelerin maddi durum beklentileri, ülkenin genel ekonomik durumu, işsizlikte iyileşme, tasarruf etme ihtimalleriyle ilgili alt başlıklarda hep en karamsar beklentiler içinde olduklarını ifade etmiş durumdadır.

Tüketicilerin güvensizliği, girişimcilerde de devam ediyor. Perakende ticaret sektörü, iş hacmi, satışlar, stokların azalması konularında gelecekte endişeli olduklarını ifade ederken krizden önce ve en derin etkilenen inşaat sektöründe karamsarlığın sürdüğü, anket sonuçlarından da ortaya çıkıyor.

Merkez Bankası'nın imalat sanayisine uyguladığı Reel Sektör Endeksi de Mayıs ayında önceki aya göre iniş gösterdi. Mayıs 'ta imalat sanayinde faaliyet gösteren 1720 işyerinin yanıtlarından oluşan Reel Kesim Güven Endeksi'nin Nisan'a göre 6,6 puan azalarak 98,9 seviyesine indiği görüldü.

Tüketici ve üreticilerin genel ekonomik duruma ilişkin değerlendirme, beklenti ve eğilimleri, tek bir endekste de özetleniyor. Bu bileşik endeks, "Ekonomik Güven Endeksi" olarak adlandırılıyor. Ekonomik güven endeksinin 100'den küçük olması genel ekonomik duruma ilişkin kötümserliği gösteriyor.



**Grafik 15.** Ekonomik Güvende Büyük Sarsıntı, Ekonomik Güven Endeksi, Değişim, %

Ekonomik güven endeksi Nisan ayında 84,7 iken, Mayıs ayında yüzde 8,5 oranında azalarak 77,5 oldu. Ekonomik güven endeksindeki azalış, tüketici, reel kesim (imalat sanayi), hizmet, perakende ticaret ve inşaat sektörü güven endekslerindeki düşüşlerden kaynaklandı.

Bileşik endeks, Ekonomik Güven Endeksi, 2008-2009 krizinden bu yana bu kadar düşmemişti. 2018 Ekim ayındakine yakın olarak 2019 Mayıs ayında endeks sert bir iniş gösterdi. Özellikle tüketici güveninin 55'e inerek tüm yılların en dibini görmesi, bileşik endeksin 77,5'a kadar inmesinde etkili oldu.

Genelde "Ekonomik Güven Endeksi"nin, özelde ise, en önemli bileşen olan Tüketici Güven Endeksi'nin en diplerde seyretmesi, politik bazı mesajlar da içeriyor. Özellikle tüketici güveni, bir ölçüde "Seçmen güveni" anlamı da taşıyor. Bu endeksin iniş çıkışları, ilgili dönemlerde yapılan seçim sonuçlarında hep etkili oldu. Örneğin endeksin 80'in üstünde olduğu 2007 genel seçimlerinde AKP oylarını yüzde 47'ye yaklaştıran endeksin 61 dolayına indiği 2009 yerel seçimlerinde oylar yüzde 38'e kadar inmişti. Tüketici güven endeksi 83'e kadar çıkmışken 2011'de AKP yeni bir seçim zaferi daha elde ediyordu. Ama endeksin 65'e indiği 2015 Haziran'ında AKP tek başına iktidar şansını kaybediyor ve oyları yüzde 41'e iniyordu. AKP'nin büyük illerde yerel iktidarı kaybettiği 31 Mart 2019'da da tüketici endeksi 59'a kadar gerilemişti. 23 Haziran İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığı seçimlerinin yenilenmesine giderken endeks daha da aşağılardaydı ve 55'e kadar inmişti.



### Sonuç

“Tek adam rejimi” olarak tanımlanan Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemini öngören anayasa değişikliği 16 Nisan 2017 günü yapılan halkoylamasıyla gerçekleştirildi. Bu yeni sistem altında Cumhurbaşkanve 27. Dönem parlamento seçimi, yaklaşan kriz ihtimali de dikkate alınarak erkene alındı ve 3 Kasım 2019 yerine 24 Haziran 2018’de yapıldı.

24 Haziran 2018’den bu yana geçen bir yıl, Türkiye ekonomisinin derinleşen kriziyle geçti. Ekonomide biriken kırılganlıkların bir krizi davet ettiği zaten biliniyordu. Kriz, Cumhurbaşkanlığı sistemine geçiş olmasaydı da patlayacaktı. Ne var ki, yeni politik sistem krizi yönetmekte daha da aciz kaldı ve toplumsal maliyetlerini artırdıkça artırdı.

Kriz ile ilgili önlemler ve programlar, parlamentoya getirilmeden “Saray külliyesi” dar alanında şekillenirken başvurulmuş önlemler genelde etkisiz kaldı ve hem içeride hem dışarıda büyük güven bunalımları yarattı. Bu güven kaybı TL’den kaçış ve dövize yönelik biçimde gerçekleşirken, döviz kurunu aşağı çekmede politikalar etkisiz kaldıkça polisiye önlemler denense de işe yaramadı.

Geride kalan CB sistemli 1 yıla, önce 31 Mart yerel seçimlerinin sonra da 6 Mayıs’ta iptal edilen İstanbul yerel seçimlerinin yenilenmesinin eklenmesi, AKP rejimini krizi akut kılacak popülist po-

litikalara yönlendirdi. Bu süreci yönetmek adına TCMB para politikalarında iyice araçsallaştırılırken Hazine de krizin yol açtığı savrulmaları kontrol edebilmek için hızla büyük açıklar vermeye zorlandı. Döviz kuru krizi ile alevlenen enflasyon, iç talepte hızlı bir gerilemeyi getirince, üretim, özellikle sanayi üretimi daralmaya başladı. Millî gelir 2018’in ikinci yarısında önce yavaşlamaya sonra küçülmeye başladı ve bu eğilim 2019’un ilk çeyreğinde sürerken ikinci çeyrekte de küçülme beklentisine yol açtı.

Sanayi, bu süreçten ağır yaralar alırken, özellikle inşaata girdi veren sanayiler, iç talep daralmasından hemen etkilenen dayanıklı tüketim malları sektörlerinde önemli geri gidışler var. Sanayi yatırımlarında hızlı gerilemeler söz konusu. Buna paralel olarak sanayi istihdamında dikkate değer bir gerileme gözleniyor.

Önümüzdeki dönemde, dış sermaye girişini artıracak bir politika duruşu henüz görünmediği gibi, ABD ile S-400 silah tedariki konusunda süren sürtüşme ve ABD’nin yaptırım tehditleri, Türkiye ekonomisini, dolayısıyla sanayisini yeni sert rüzgarlara muhatap edebilecektir. Sanayi, hem sırtındaki döviz borç yükü hem de genelde yüksek borçluluk profiliyle bu sert rüzgarlara çok da dayanıklı görünmemekte ve yakın geleceği endişe ile izlemektedir.

# ETKİNLİK TAKVİMİ

**47. Dönemde düzenlenecek olan etkinlik programına**  
**[www.mmo.org.tr/etkinlikler](http://www.mmo.org.tr/etkinlikler) adresinden ulaşabilirsiniz**

ETKİNLİĞİN ADI	TARİH	SEKRETERYA	ETKİNLİK YERİ
Asansör Sempozyumu*	18-20 Ekim 2018	İzmir Şube	İzmir
Öğrenci Üye Kurultayı*	9 Mart 2019	Oda Merkezi	Ankara
Tesisat Mühendisliği Kongresi ve Sergisi*	17-20 Nisan 2019	İzmir Şube	İzmir
Güneş Enerjisi Sistemleri Sempozyumu ve Sergisi	20-21 Eylül 2019	Mersin Şube	Mersin
Bakım Teknolojileri Kongre ve Sergisi	26-28 Eylül 2019	Denizli Şube	Denizli
Ulusal Uçak, Havacılık ve Uzay Mühendisliği Kurultayı	11-12 Ekim 2019	Eskişehir Şube	Eskişehir
Enerji Verimliliği Kongresi	18 -19 Ekim 2019	Kocaeli Şube	Kocaeli
İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği Kongresi	23-26 Ekim 2019	Adana Şube	Adana
Kaynak Teknolojisi Ulusal Kongre ve Sergisi	15-16 Kasım 2019	Ankara Şube	Ankara
Endüstri İşletme Mühendisliği Kurultayı	5-7 Aralık 2019	Adana Şube	Adana
TMMOB Sanayi Kongresi	13-14 Aralık 2019	Oda Merkezi	Ankara

\* Gerçekleştirilen etkinliklerimiz

# "Sanayinin Sorunları ve Analizleri" raporlarının tüm sayılarına aşağıdaki adresten ulaşabilirsiniz.

<http://www.mmo.org.tr>



**TMMOB**  
**Makina Mühendisleri Odası**  
**Haber Bülteni**

Haziran 2019  
Sayı 252 Ekidir

**MMO Adına Sahibi ve**  
**Sorumlu Yazı İşleri Müdürü**  
Yunus YENER

**Sayfa Tasarımı**  
Münevver POLAT

**Yönetim Yeri**  
Meşrutiyet Cad. No: 19/6. Kat  
06650 Kızılay / Ankara  
Tel: (0 312) 425 21 41 Faks: (0 312) 417 86 21  
<http://www.mmo.org.tr>  
e-posta: [mno@mno.org.tr](mailto:mno@mno.org.tr)  
[basin@mno.org.tr](mailto:basin@mno.org.tr)